

Kloosterkerk – 15 november 2020 – Oogstdienst

Lukas 12,13-21 – ds. Rienk Lanooy

Gebed om ontferming

Hoe anders dit jaar ook is de aarde heeft haar vertrouwde ritme niet verloochend: ze bracht haar vruchten voort in dat vreemde samenspel tussen mens en natuur van doen en laten werken en wachten. En hoe brengen wij zelf vruchten voort? Is het zwoegen en zuchten en kunnen we ook loslaten wat we niet kunnen veranderen laten rijpen wat tijd nodig heeft danken voor wat er zomaar is? Zo bidden wij U: <i>Heer, ontferm U...</i>	Brengen onze inspanningen wel de vruchten voort waarop we hopen ook in dit zo andere jaar: wordt onze liefde beantwoord onze goede intentie gezien onze inzet beloond onze stem gehoord? En wij – op onze beurt – beantwoorden wij de liefde zien wij de goede intenties belonen wij de inzet en horen wij de stem van de ander zodat hij groeien en bloeien kan? Zo bidden wij U: <i>Heer, ontferm U...</i>	En de aarde? Zij brengt de goede vruchten voort maar om die zo te verdelen dat ieder krijgt naar behoefte en niet naar hebzucht daarin is nog een wereld te winnen en wij weten hoe lastig het is om los te laten wat we hebben om te delen van wat ons aanzien geeft en macht om te geven van wat ons gegeven is en daarom bidden wij U: <i>Heer, ontferm U...</i>
---	---	--

Preek

In zijn sonnet 'Op school stonden ze...' zet de Haagse dichter Eduard Hoornik de werkwoorden 'Hebben' en 'Zijn' tegenover elkaar:

*Op school stonden ze op het bord geschreven.
Het werkwoord hebben en het werkwoord zijn;
hiermee was tijd, was eeuwigheid gegeven,
de ene werkelijkheid, de andre schijn.*

Het lijkt eenvoudig te raden waar beide werkwoorden voor staan: 'hebben' staat voor tijd en schijn en 'zijn' voor eeuwigheid en werkelijkheid. Voor de dichter zit er een duidelijke hiërarchie in. Hij slaat 'zijn' hoger aan dan 'hebben'. Hebben is hard, zijn is de ziel. Hebben is botte plicht, zijn is luisteren, wijken. Alleen al in de klank van de woorden die de dichter gebruikt, voel je het onderscheid tussen beide werkwoorden.

In eerste instantie ga je misschien mee in zijn gedachtegang. Hebben staat in een slechte reuk. Hebben schuurt aan tegen hebberig, en dat wordt doorgaans niet gezien als een goede eigenschap. Bij 'zijn' is dat anders. Zijn is positief, 'Je mag er zijn', wordt gezegd als bemoediging. Niet toevallig bestaat er geen 'zijnigheid' zoals er wel 'hebberigheid' bestaat.

Maar is er niet ook een andere kant? Doet het recht aan het hele leven om alleen maar te zijn en niet te hebben? Hebben is lichaam, zegt de dichter, maar zonder lichaam is ons zijn geen zijn meer; als je te maken hebt met een onwillig lijf, belaagd door ziekte, ongemak, stress, als je tobt

met Covid-19, zul je toch niet alleen maar roepen dat het om het 'zijn' gaat. Ja, wanneer je toch al alles hebt, voedsel, onderkomen, inkomen, dan is het ook niet zo heel moeilijk om te beweren dat het ten diepste gaat om het 'zijn'? Dat lijkt dan een beetje op de anekdote over koningin Marie Antoinette die, toen de Franse bevolking honger leed, gezegd zou hebben, dat ze dan toch cake / brioche kon eten. Het is gemakkelijk praten.

Wat is er mis met 'hebben'? De man uit de gelijkenis die Jezus vertelt, heet aan het begin van het verhaaltje nog gewoon: 'een rijk man'. Deze mens hééft, en veel ook, en het wordt zonder oordeel gezegd. Het kan nog alle kanten met hem op, zelfs de goede! En er is nog niets wat er op wijst dat het ook niet de goede kant met hem op gaat. Sterker nog: zijn land heeft een grote oogst opgebracht. Niet iets waar hij zich op kan beroemen en dat doet hij dan ook niet. Zoals voor zo velen is hij voor de oogst van zijn leven afhankelijk van het onvoorziene, van het geluk, de mazzel: was het weer goed of zat storm, droogte of nachtvorst een goede opbrengst in de weg, werd je in een rijk land geboren of in armoede, en als het in een rijk land was, had je de juiste genen om gezond te blijven, de hersenen om te leren, de ouders om je te stimuleren, het netwerk om verder te komen, het basiskapitaal om te investeren, het geluk dat jouw onderneming het net wel hield in de crisis, en die van de ander niet. Hard werken, doorzetten, we kennen de verklaringen van de winnaars, maar de verliezers werken natuurlijk vaak net zo hard, zo niet harder. Juist in deze tijd dat het onverwachte ons raakt, dat iedere raming de prullenbak in kan, dat maakbaarheid relatief is en de toekomst onzeker, realiseren we ons dat het geluk van de rijke oogst van de rijke man geen vanzelfsprekendheid is. Het had ook anders kunnen gaan. En precies daarom danken we vandaag ook voor de oogst: omdat we leven in overvloed én omdat we ons realiseren dat het ook anders had kunnen zijn; en elders is het ook anders - en wie weet ook wel bij onszelf. Want hoe de oogst van dit jaar voor ieder van ons persoonlijk was, is nog wat anders dan voor de samenleving als geheel.

Maar de rijke man kent een rijke oogst. Hij moet er iets mee en hij besluit grotere schuren te bouwen. Nog steeds niets mis mee, zou je denken. Overvloed vraagt om verantwoordelijkheid. Jozef, de zoon van aartsvader Jakob, bouwt als onderkoning van Egypte immers schuren voor de zeven magere jaren die gaan komen. Hebben is ook vooruitzien, is plannen, is leven. En leven zou niet mogelijk zijn als we niet iets van deze rijke man hebben: dat we ons voorbereiden op de dag van morgen, sparen voor tijden van tegenspoed. Van brood alleen kan de mens weliswaar niet leven, maar zonder gaat evenmin. En wie bij alles wat hij doet, denkt: 'Zou ik dat nu wel doen, want wie weet, ben ik er morgen niet meer', neemt geen verantwoordelijkheid voor de toekomst.

Tot nu toe kunnen we nog wel met de gedachtegang van de rijke man meekomen. Maar wat is het dan dat hij aan het eind van het liedje toch 'dwaas' genoemd wordt?

Daarvoor moeten we terug naar die paar zinnen die net aan de gelijkenis vooraf gaan. Lukas vertelt er dat Jezus vanuit de menigte door iemand wordt aangeklampt met een vraag. Nu ja, het is eerder een opdracht: *Meester zegt die mens, meester, zeg mijn broer dat hij de erfenis met mij deelt.* U moet weten dat rabbi's in die dagen regelmatig betrokken worden bij dit soort huiselijke problematiek. Hier gaat het om een erfenis; vaak een bron van ellende en verdeeldheid. Als je iemand echt wilt leren kennen, wordt wel gezegd, moet je óf samen op reis gaan, óf een erfenis zien te verdelen. En nu wordt Jezus hier als een soort rijdende rechter gevraagd om een oordeel te vellen over een onwillige broer. Maar hij weigert. 'Ik ben jullie mediator niet', zegt hij. Want het gaat hem hier niet om het recht, maar om een dieperliggend probleem, namelijk: onze houding, attitude. *Bewaak jezelf, zegt hij, bewaak jezelf tegen steeds meer willen bezitten want hoeveel je ook bezit, je leven hangt er niet van af.*

En dát is precies wat die rijke man tot dwaas maakt. Niet zijn rijkdom is zijn probleem, maar

het feit dat hij zijn leven ervan afhankelijk maakt. Wie hij is, wat de zin is van zijn bestaan: hij zoekt het niet bij zichzelf, niet bij de ander, niet bij de Eeuwige, maar hij besteedt het uit aan zijn bezit. Wil je weten wie ik ben, lijkt hij te zeggen, kijk dan naar wat ik heb. Wil je weten wie ik ben, aanschouw dan mijn spullen. Wil je weten wie ik ben: dit is mijn bankrekening. Of hij daarmee egoïstisch is? Je zou het misschien denken, gezien het feit dat hij vooral in de ik-vorm spreekt: in die paar zinnen die hem zijn toebedeeld, gebruikt hij zes maal het woord 'ik' en vier maal 'mijn'. En de enige keer dat hij 'je' zegt, is als hij in gesprek is met zichzelf. Maar toch vermoed ik dat hier niet zijn egoïsme veroordeeld wordt, maar dat de diepere vraag is: waar maak je je als mens in je leven van afhankelijk? Wie of wat is het dat je werkelijk tot mens maakt? Wat maakt je gelukkig, vrij, open, vertrouwensvol?

Status, bezittingen, aanzien: de rijke dwaas hangt er zijn identiteit aan op en de betekenis van zijn leven hangt er van af. Daarmee is hij niet de slechte egoïst die te veel aan zichzelf denkt. Je zou eerder moeten zeggen: deze dwaas denkt niet te veel, maar te weinig aan zichzelf. Hij denkt immers zo beperkt over zichzelf, namelijk uitsluitend in termen van bezit. Hij is niet meer dan zijn nog grotere schuur, en als zijn bankrekening groeit, groeit hij mee, maar als ze verschrompelt is hij zichzelf verloren. Ik ben wat ik heb, en ik heb dus ik ben.

Jaren geleden vertelde de filosoof Ger Groot over zijn besluit om zijn professoraat neer te leggen. Hij noemde in één adem voetbaltrainer Marco van Basten en Paus Benedictus XVI die iets soortgelijks deden: een stap terug omdat het hen teveel werd. Zij kozen voor demotie (het tegengestelde van promotie). Moedig, zeiden sommigen tegen Groot. Heel verstandig, zeiden anderen. Maar er bleef wel iets knagen want, aldus de filosoof: de “populariteit van demotie is omgekeerd evenredig aan het enthousiasme waarop de schaarse voorbeelden ervan worden onthaald”. Moedig en verstandig, zeiden ze, ja, maar hoeveel mensen bezitten deze moed en dit verstand? Als hij zijn bewonderaars sprak, las hij tegelijkertijd in hun ogen de vragen 'Zou ik het ook doen?' en: 'Besef je wel wat je verliest?'

Als het gaat om de vraag naar de oogst van je leven, veroordeelt Jezus hier de rijkdom niet. En de plotselinge dood van de rijke man, is ook niet zijn verdiende loon. Het gaat hier niet om zonde, maar om dwaasheid, om onverstand, om de oppervlakkigheid om niet de confrontatie aan te willen gaan met de vraag waar het in het leven werkelijk om gaat. En het is de indringende oproep van dit kleine verhaal om je die vraag toch te stellen. Wie ben ik, wat maakt me tot wie ik ben?

De gelijkenis heeft het in dat verband in de slotzin over 'rijk zijn bij God'. Dat klinkt misschien wat vroom alsof het getuigt van een soort hoogstaand christelijk leven, maar ik vermoed dat het daar nu juist niet om gaat. De kern van die rijkdom is niet dat je iets te bieden hebt van je alles wat je bezit aan geloof, aan bijbelkennis, aan macht, aan betekenis, laat staan kerkelijke betekenis, maar om het omgekeerde. Dat je niks hebt, en alleen maar bent en dat je vanuit die leegte kijkt naar wat je ontvangen mag aan wat je leven glans geeft, waar je blij van wordt, wat je in verbinding met de ander stelt. Wat er zomaar groeit op het veld van je bestaan aan schoonheid, levensvreugde, voedsel voor de ziel.

Anders gezegd: het gaat in de bijbel niet om het moraliseren van de rijkdom maar om het relativeren ervan, zodat je ervan kunt delen en je blik kunt richten op wat er werkelijk toe doet. Ik moet denken aan een tekst van Dag Hammarskjöld, Secretaris-Generaal van de VN. Lange periodes in zijn leven worstelde met de vraag wie hij was en was hij op zoek naar wat hem werkelijk droeg, omdat hij beseftte dat het niet zijn ambt was, niet zijn ambitie, niet zijn status als 'baas van de wereld'. Hij schreef in zijn dagboek *Merkstenen*:

God sterft niet op de dag dat wij ophouden in een persoonlijke god te geloven, maar wij

sterven op de dag dat het leven voor ons niet langer verlicht wordt door de glans van het steeds opnieuw geschonken wonder, uit bronnen die ieder verstand te boven gaan. (70).

Dat is ook precies waar de dood van die rijke man in het verhaal voor staat. Die staat misschien nog wel minder voor zijn fysieke dood, als wel om het levenloze van zijn ziel: een mens leeft niet werkelijk wanneer zijn leven niet meer verlicht wordt door de glans van het steeds opnieuw geschonken wonder, uit bronnen die ieder verstand te boven gaan. En andersom: een mens leeft, als hij kan oogsten van wat hij niet gezaaid heeft, als hij geniet van wie hem gegeven is, als hij ontvangen kan, wat licht, ruimte en vrijheid geeft en er van delen kan. Kortom, als hij rijk is bij God.

En dat vraagt niet om een grotere schuur, maar om een ruimer hart.

bronnen:

Joseph A. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke*, New York: Doubleday 1985

Dag Hammarskjöld, *Merkstenen*, Brugge/Utrecht: Desclée De Brouwer 1966

Ed. Hoornik, *Het menselijk bestaan* (1952)

Het artikel van Ger Groot stond in *Trouw* in 2014

Gebeden

Trouwe God,
wij danken u
voor de oogst
die ons gegeven wordt,
voor de kracht
en de motivatie
om ons werk te doen
het plezier
wat we er aan ontlenen
en wij bidden
voor wie
de opbrengst
van hun werk
mager is
die gebukt gaan
onder wat er van hen
gevraagd wordt.

Voor wie tobben
met een burn-out
bidden we
en zoeken
naar de juiste richting
in hun leven
voor wie beseffen
zich afhankelijk
te hebben gemaakt

van wat zo inhoudsloos
aan de oppervlakte blijft:
geld, status, bezit.
Dat zij een andere rijkdom
ontdekken
die verbonden is
met de ander
met U.

Voor deze stad bidden wij,
voor wie oog hebben
voor wie niet hebben
en die
het niet redt
weer op eigen benen
wil zetten
met zorg
aandacht
richting.

Voor deze wereld,
waarin verdeeldheid
wordt gezaaid
en storm geoogst
waarin een gevaarlijk spel
gespeeld wordt
met de gevoelens

van mensen
niet ten bate
van hun welzijn
maar ten koste
van hun vertrouwen
in de ander
en in zichzelf.

Voor wie verdrietig zijn
in het bijzonder
hen die..
moesten afstaan
aan de dood.
Dat zij haar
bij U geborgen weten.
En voor wie
worstelen met hun gezondheid
en we noemen
met name...
Dat zij zich gedragen weten
voor uw trouw

En in de stilte
noemen we
wat ons verder
ter harte gaat...

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!